

NOVIOPOSTA

In dit nummer

Handstempels deel 8

100 jaar briefkaarten in Nederland

In dit nummer wordt een begin gemaakt met orde te brengen in het typeraderstempel. Op pagina 4 de langebalk stempels.

Einde van een 150-jarige nabij?

Redactie:
J. Mulder
J. Spijkerman
J.M.A.G. Stroom

Fotografie:
W.A. v.d. Wagt

Basis ontwerp:
L. Thijsen

Illustraties:
vacature

Expeditie:
F. Piers
Tolhuis 35-17
6537 NN Nijmegen
Tel. 024-3444208

BRIEFKAART CARTE POSTALE

afzender expéditeur

Afbeelding 14: De meest recente Nederlandse briefkaart. De laatste?

We kennen het fenomeen briefkaart al honderdvijftig jaar in Nederland. Het is de vraag of de houdbaarheidsdatum inmiddels is verstreken. Meer informatie over de briefkaart in het artikel 'Een bescheiden jubileum' op pagina 8.

Commissie Veilingen

M.H.A.M. Jochoms, 1e Colonjes 3b
6562 DL Groesbeek, tel. 024-3241542
philarinie@gmail.com

J. Cremers, jhpcremers@gmail.com

Rondzenddienst

Hoofd Rondzendingen

F. Wanders, Graafsestraat 6,
5371 CX Ravenstein, tel. 0486-412383,
Nederland@noviopost.nl

Administratie Rondzenddienst:

Geert Buitenhuis, tel. 024-8489034
adm-rondzenddienst@noviopost.nl.
Bankrekening
IBAN: NL71INGB 000 2744133 t.n.v.
Filatelistenvereniging Noviopost

Aanleveren en afwikkelen Boekjes

F. Wanders, Graafsestraat 6,
5371 CX Ravenstein, tel. 0486-412383,
Nederland@noviopost.nl

Distributie wijkrondzendingen:

J.J.M. Pierik, Kastanjelaan 2,
6581 PX Malden, Tel. 024-3771073
jopi6663@gmail.com

Distributie Nederland & Overzee:

F. Wanders, Graafsestraat 6,
5371 CX Ravenstein, tel. 0486-412383,
Nederland@noviopost.nl

Distributie Overige Gerichte Zendingen:

J. Bardoel, Schoutstraat 9,
6525 XR Nijmegen, tel. 024-3561969
secretaris@noviopost.nl

Ledenadministratie

J. Bardoel, Schoutstraat 9,
6525 XR Nijmegen, tel. 024-3561969
secretaris@noviopost.nl

Redactie Novioposta

J. Mulder,
redactie.novioposta@gmail.com

Nieuwtjesdienst Buitenland

A.J. Kolman, tel. 0486-473868
gajkolman@home.nl
IBAN: NL14 INGB 000 5552048 t.n.v.
Filatelistenvereniging Noviopost

Nederlandse FDC-dienst

Hiervoor kunt u privé contact opne-
men met: H.J.W.H. de Vos,
Juno 113, 6661 JB Elst (Gld),
tel. 0481-848885.
foxphilately@post.com

Website: www.noviopost.nl

Rondzending

Ondanks Corona gaat de rondzending gewoon door. Voor het wisselen van de zendingen zullen inmiddels wel de nodige oplossingen gevonden zijn.

Een groot gedeelte van de leden betaald al via automatische incasso. Degenen die dat nog niet doen kunnen de uitgenomen bedragen overmaken op het bekende bankrekeningnummer NL71INGB0002744133.

Een andere mogelijkheid is te wachten tot er weer bijeenkomsten van de vereniging mogelijk zijn. Wie niet zo lang wil wachten, kan altijd contact opnemen met een van de distributeurs (Jan Bardoel, Ton Buitenhuis, John Pierik of Fred Wanders).

Nu we nog steeds in lock-down zitten, hebben we waarschijnlijk volop tijd om wat boekjes voor de rondzending te maken. Dan kunnen we in september tenminste met een grote voorraad beginnen. Wie nu al wil inleveren, kan materiaal opsturen of naar Fred Wanders, hoofd Rondzending, in Ravenstein brengen. Even de telefoon pakken en een afspraak maken.

Heeft u geen lege rondzendboekjes of enveloppen voor poststukken meer? Geen nood, een telefoontje naar Fred Wanders doet wonderen. Als u ze niet wil ophalen, is er de service dat ze opgestuurd worden of dat ze bij u thuis gebracht worden.

Mocht u het telefoonnummer niet bij de hand hebben, het is 0486-412383.

Theo Meeuwen overleden

In het vorige nummer van Novioposta stond hij nog met foto op het voorblad van Novioposta. Theo Meeuwen ging na vele jaren verdiend met pensioen bij de vereniging. Meer tijd voor zijn verzameling en zijn gezin. Helaas heeft hij niet lang van dit pensioen kunnen genieten. Eind vorig jaar is hij overleden. Wij wensen zijn vrouw en familie veel sterkte met dit verlies.

Met enkele korte zinnen schetst Jan Siebelink in zijn roman "De herfst zal schitterend zijn" (1980, 10e druk 2002) de couleur locale:

'Ze hoorden de klep van de brievenbus (.)' (blz. 172), 'De post bracht een brief.' (blz.198) en 'De gewone postbestelling bracht folders.' (blz.210).

**Nijmeegse
POSTZEGEL- &
MUNTENHANDEL**

van Welderenstraat 16
6511 MK Nijmegen
Postbus 1524
6501 BM Nijmegen
Tel./Fax 024 - 322 46 36

Geopend:
Dagelijks van
10.00-18.00 uur
Maandag gesloten
Donderdag
Koopavond
Zaterdag
Tot 17.00 uur

- POSTZEGELS
- MUNTEN
- BANKBILJETTEN
- OUDE ANSICHTKAARTEN
- BIDPRENTJES
- OUDE GRAVURES

➡ www.muntenpostzegels.nl
muntenpostzegels@zonnet.nl

En alle soorten postzegel, munten
en prentbriefkaartbehoefte

Wijzigingen doorgeven

Vermeld altijd uw lidmaatschapsnummer.

Voor alleen de Rondzenddienst of de Nieuwtjesdienst: bij de betreffende hoofden.

Adreswijziging e.d.: schriftelijk of per e-mail bij de secretaris.

secretaris@noviopost.nl

Overlijden of bedanken voor het lidmaatschap: schriftelijk of per e-mail bij de secretaris.

secretaris@noviopost.nl

Bij bedanken eindigt het lidmaatschap tegen het einde van het verenigingsjaar (31 augustus) en er dient een opzegtermijn van tenminste een maand in acht genomen te worden.

Bestuur

Voorzitter:

A.F. Buitenhuis, Tolhuis 20-30,
6537 LW Nijmegen, tel. 024-3449032
voorzitter@noviopost.nl

Secretaris:

drs. J.M.L.M. Bardoel, Schoutstr. 9
6525 XR Nijmegen, tel. 024-3561969
secretaris@noviopost.nl

Penningmeester:

vacature
wordt waargenomen door de voorzitter
IBAN: NL41INGB 000 0575462 t.n.v.
Filatelistenvereniging NOVIOPOST
Administrateur (niet zijnde bestuurs-
lid):

T. Hoefnagel, Loeffenstraat 42
6576 DV Ooij, tel. 024-6631538
a.hoefnagel@upcmail.nl

Ledenwerving:

Mevr. Th.G. v. Hoogstraaten-v. Rijs-
wijk,
tel. 024-3550895

Hoofd Rondzendingen:

F. Wanders, Graafsestraat 6
5371 CX Ravenstein, tel. 0486-412383
Nederland@noviopost.nl

M. van den Berg, St. Annastr. 192 A,
6525 GW, Nijmegen, tel. 06-30698618
m.v.d.berg87@kpnplanet.nl

Pr-afdeling

vacature

Programma voorjaar 2021

Vanwege de Coronacrisis is het op dit moment niet duidelijk welke bijeenkomsten door kunnen gaan.

Raadpleeg de website. We proberen u zo goed mogelijk op de hoogte te houden.

- vrijdag 9 april.
- dinsdag 20 april, middagbijeenkomst.
- maandag 26 april, regionale ruilavond.
- vrijdag 7 mei.
- maandag 17 mei, regionale ruilavond.
- dinsdag 18 mei, middagbijeenkomst.
- vrijdag 4 juni.
- dinsdag 15 juni, middagbijeenkomst.
- maandag 28 juni, regionale ruilavond.

Bij de (ruil)bijeenkomsten op dinsdag en maandag is elke liefhebber van postzegels welkom. De ledenavonden op vrijdag zijn evenwel alleen toegankelijk voor leden van Noviopost.

De middagbijeenkomsten vinden plaats in Wijkcentrum 'Titus Brandsma', Tweede Oude Heselaan 386, te Nijmegen (Postcode 6542 VJ) in zaal 12-A. (De zaal is open vanaf 13:30 uur.) van 14:00 uur tot 16:00 uur.

De avondbijeenkomsten zijn van 19:00 uur tot 22:00 uur in de O.C. Huisman Sporthal.

Hertogpost

Nadat vorig jaar Hertogpost verscheidene malen is uitgesteld vanwege corona, heeft men het zekere voor het onzekere genomen. De data voor het evenement zijn 30 september t/m 2 oktober. Het evenement zal plaatsvinden in de Brabanthallen in 's Hertogenbosch.

Voor het volgende nummer van Novioposta kan copy ingeleverd worden tot 15 mei 2021.

Nederlandse handstempels (8): langebalkstempels

In ons verhaal over de Nederlandse handstempels hebben we in aflevering 6 het grootrondstempel beschreven (Novioposta 143, pagina 4-7). Dit stempeltipe had - net als zijn voorganger het kleinrondstempel - een uuraanduiding. Dat was handig voor de controle op de postverwerking, maar het had als nadeel dat de loketbeambte het telkens moest aanpassen. Dat betekende: het schroefje losdraaien, het uurkarakter eruit halen, een nieuw uurkarakter plaatsen en het schroefje weer aandraaien. Daarbij kreeg de beambte natuurlijk inkt aan zijn vingers, zodat hij eerst zijn handen moest schoonmaken voordat hij weer kon gaan stempelen of andere werkzaamheden verrichten.

met een letter- of karakterwiel. In het Nederlands had men daarom beter kunnen spreken 'letterwielstempel' of 'karakterwielstempel'. Maar de term 'typenraderstempel' is ingeburgerd, dus daar houden we ons aan.

Typenraderstempels

Dat kon simpeler, en de oplossing werd gevonden door het ontwikkelen van stempels met **verstelbare karakters**.

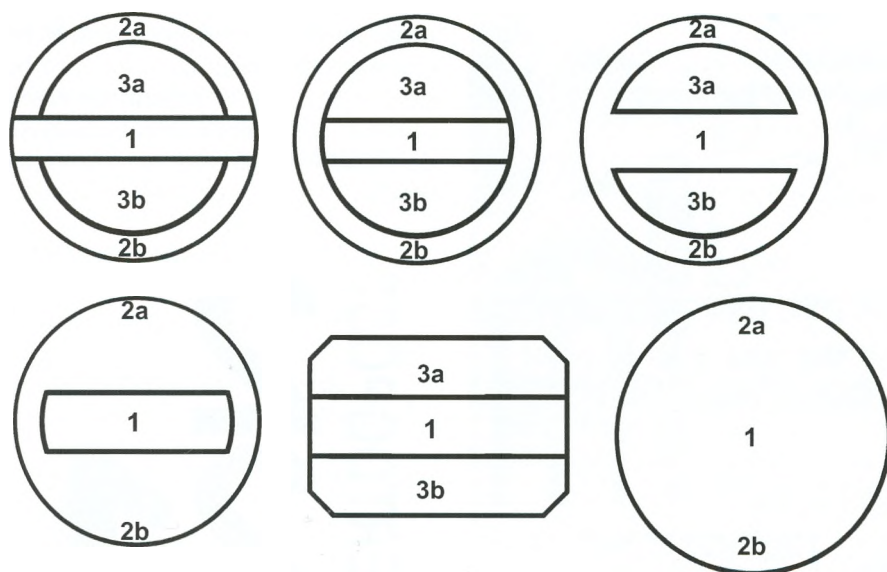
Door het draaien aan een wieltje kon men het uur, de dag en de maand van het stempel aanpassen zonder vieze handen te krijgen. Ook de jaaraanduiding kon in de meeste gevallen ingesteld worden door te draaien, al kwam dat slechts één keer per jaar voor...

Stempels met verdraaibare karakters worden *typenraderstempels* genoemd. Dat is een vreemde term, die vaak verbasterd wordt tot 'type raderstempels' of zelfs 'radarstempels'.

De eerste typenraderstempels werden tegen het einde van de negentiende eeuw vervaardigd door Duitse en Zwitserse fabrikanten. In het Duits heten ze 'typenradstempel': stempels

Afbeelding 2: afdruk van Martinstempel NYMEGEN 4 op een prentbriefkaart die in 1906 verstuurd is naar Enschede. Links naast de postzegel staat een vage afdruk van het grootrondstempel ENSCHEDE.

- 1 de BALK met de aanduidingen van dag, maand, jaar en uur
- 2 a. de BOVENRAND met plaatsnaam en b. de ONDERRAND met een nadere aanduiding, zoals een volgnummer
- 3 a. het BOVENSEGMENT en b. het ONDERSEGMENT.

Vrijwel alle Nederlandse poststempels met plaatsnaam-, datum- en uuraanduiding vanaf 1905 zijn typenraderstempels. Verzamelaars maken een onderverdeling in de volgende categorieën:

- Martinstempel
- Langebalkstempel
- Kortebalkstempel
- Openbalkstempel
- Cilinderbalkstempel
- Treinbalkstempel
- Zelfintkend tuimelstempel.

Over de 'klassieke' Stempeltypen zoals punt-, kleinrond- en grootrondstempel is veel geschreven en er zijn

Afbeelding 1: schematische voorstelling van de verschillende typenraderstempels: langebalk-, kortebalk-, openbalk-, cilinderbalk-, treinbalk- en zelfintkend tuimelstempel.

catalogi van met prijsaanduidingen - zowel voor afdrukken op losse postzegels als voor afdrukken op complete brieven. De 'moderne' typenraderstempels zijn wel in kaart gebracht (zie de website van de Ned. Academie voor Filatelie), maar een cataloguswaarde hebben ze over het algemeen niet. Al zijn sommige afdrukken heel lastig te vinden en worden er door verzamelaars soms aardige prijzen voor betaald. 1)

Terminologie

In het algemeen ziet een typenraderstempel er als volgt uit (afb. 1):

Bij langebalkstempels wordt de balk begrensd door de buitencirkel, bij kortebalkstempels door de binnencirkel. Bij openbalkstempels is de binnencirkel plaatselijk onderbroken ter hoogte van de balk en bij cilinderbalkstempels is de binnencirkel alleen aanwezig naast de balk en ontbreken de segmenten.

Treinblokstempels zijn trajectstempels, die gebruikt werden in het postrijtuig van een trein die reed tussen twee plaatsen. Ze hebben een andere opbouw dan de andere typenraderstempels. In de beide segmenten staan de plaatsnamen van het begin en het einde van een treintraject; in de balk staan de aanduidingen van dag, maand en jaar, maar de uuraanduiding is vervangen door het volgnummer of -letter van een trein.

Zelfinkende tuimelstempels hebben geen binnencirkel en geen segmenten.

Afbeelding 3: afdrukken van de gekapte Martinstempels NIJMEGEN uit mei-juni 1907.

Afbeelding 4: afdruk van langebalk-hamerstempel NIJMEGEN 10 op een prentbriefkaart naar Leeuwarden uit 1911. Postkantoor Leeuwarden plaatste langebalkstempel nummer 4 als aankomststempel.

Afbeelding 5: afdruk van langebalkstempel NIJMEGEN HEZELSTR. 1 uit een stempelboek van de PTT.

Afbeelding 6a: afdruk van langebalkstempel NIJMEGEN STATION 1 op een prentbriefkaart naar Brussel uit 1908.

Afbeelding 6b: afdruk van langebalkstempel NIJMEGEN STATION 3 op een prentbriefkaart naar Rotterdam uit 1921.

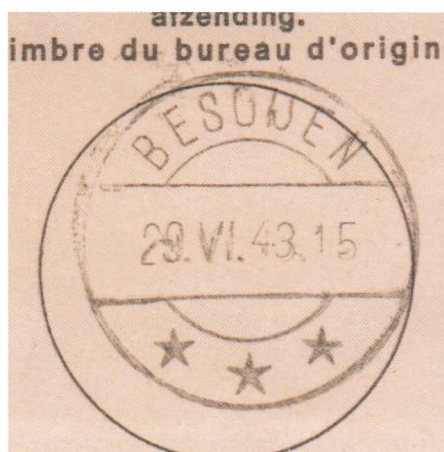
De Martinstempels en hun Nederlandse tegenhangers voldeden prima wat de leesbaarheid betreft, maar het publiek had klachten over de afstemmingen. De gearceerde segmenten - die bedoeld waren om meer inkt op de postzegels aan te brengen, zodat herbruik van zegels bemoeilijkt werd - leverden lelijke afdrucken op. Vanwege die klachten liet de PTT alle arceringen uit de stempels verwijderen ('kappen'). De gekapte stempels zijn daarna weer doorgebruikt. Ook in Nijmegen gebeurde dat: de vier Martinstempels zonder arcering zijn tot aan de zomer van 1907 in gebruik geweest. Afdrucken zijn te herkennen aan de plaatsnaam: NYMEGEN (afb. 3).

Het langebalkstempel

Het standaardstempel voor postvestigingen werd na de genoemde proefperiodes het langebalkstempel, dat alle tot dan toe in gebruik zijnde dagtekeningstempels moest gaan vervangen. Kleine postkantoren, hulp- en bijkantoren hadden meestal genoeg aan één exemplaar, maar grotere kantoren ontvingen er meer. Postkantoor Nijmegen kreeg vanaf juni 1907 langebalkstempels met de nummers 1 tot en met 11. De stempels NIJMEGEN 1 tot en met 8 plus 11 werden aan de loketten gebruikt en stempel NIJMEGEN 9 werd in een stempelmachine geplaatst. Langebalkstempel NIJMEGEN 10 was een hamerstempel, gebruikt voor het snel afstemmen van grotere hoeveelheden post uit brievenbussen. Afdrucken van dit stempel vind je veel op prentbriefkaarten (afb. 4).

Afbeelding 7a: afdruk van langebalkstempel BESOUEN uit 1918 met uuraanduiding 11-12 V (12-uurskarakters).

Afbeelding 7b: afdruk van langebalkstempel BESOUEN uit 1943 met uuraanduiding 15 (24-uurskarakters).

Martinstempel

In de jaren 1906-1907 werden op sommige kantoren poststempels gebruikt die vervaardigd waren door de firma Gebr. Martin in Berlijn. Het zijn langebalkstempels, met als opvallendste kenmerken de arcering in de segmenten en het volgnummer tussen twee sterren in de onderrand. De Martinstempels en een aantal soortgelijke stempels van Nederlands fabricaat ('s Rijks Munt) zijn te beschouwen als proefstempels. De PTT wilde onderzoeken hoe deze stempels functioneerden, vooral wat de leesbaarheid betreft.

Postkantoor Nijmegen kreeg vier Martinstempels, genummerd 1 tot en met 4. De plaatsnaam in de bovenrand van het stempel luidt NYMEGEN, met y-grec, waarschijnlijk doordat de Duitse fabrikant niet bekend was met de Nederlandse 'lange ij' (afb. 2).

Afbeelding 8a: afdruk van langebalkstempel ARNHEM OUDE STAT.STR. 1 uit 1913 met maandaanduiding 2 voor februari.

Afbeelding 8b: afdruk van langebalkstempel WAALWIJK 3 uit 1915 met maandaanduiding II voor februari. De meeste maandaanduidingen waren in schreefloze letters, maar voor februari werd een schreefletter gebruikt om te voorkomen dat deze maand als 11 (november) gelezen werd.

Bijpostkantoor Nijmegen-Hezelstraat kreeg in 1910 een eigen langebalkstempel met nummer 1 (afb. 5) en op het stationspostkantoor zijn stempels Nijmegen Station met de nummers 1 t/m 4 gebruikt (afb. 6a en b).

Wijzigingen in datum/tijdsaanduiding

De eerste jaren waren langebalkstempels voorzien van zogeheten 12-uurskarakters. Dat waren karakters met een begin- en een einduur (12-1, 1-2, 2-3 ... 10-11, 12-1). Er was daarbij een extra wielje voor het aangeven van voor- (V) of namiddag (N). Later kregen de stempels 24-uurskarakters ((1 t/m 24), waarbij het extra wielje verdween (afb. 7a en b).

Voor de maandaanduiding werden aanvankelijk de Arabische cijfers 1 t/m 12 gebruikt, maar in de loop van de tijd werden die vervangen door Romeinse cijfers I t/m XII (afb. 8a en b).

Afbeelding 10: afdruk van langebalkstempel ARNHEM PAKKETPOST 1 uit 1917.

Meer langebalkstempels

Naast langebalkstempels voor hoofd-, -hulp- en bijpostkantoren (afb. 9) zijner ook langebalkstempels geweest voor speciale PTT-onderdelen, zoals Pakketpost en Inklaring (afb. 10), en voor de Veldpost (afb. 11).

Langebalkstempels zijn mogelijk ook in gebruik geweest op enkele treintrajecten. Afdrukken van die ronde langebalk-trajectstempels zijn behoorlijk zeldzaam 2) - in tegenstelling tot die van de meeste treinblokstempels, waarover we het later zullen hebben. In plaats van uurkarakters stond in deze stempels de identificatie van een trein (in Romeinse cijfers) met een volgletter of -cijfer (afb. 12).

Afbeelding 9: Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren duizenden Belgische militairen geïnterneerd in Nederlandse kampen. In Kamp Zeist was een bijpostkantoor ingericht voor de afhandeling van de vele post die de geïnterneerden stuurden en ontvingen. Hier werd het langebalkstempel LEGERPLAATS BIJ ZEIST gebruikt.

Afbeelding 11: afdruk van langebalkstempel VELDPOST 10 uit 1917.

Afbeelding 12: afdruk van langebalk-trajectstempel AMSTERDAM-'S HERTOGENBOSCH uit een stempelboek van de PTT. Trein XXVII, volgletter D (de vierde trein van die dag).

Ten slotte zijn er nog de gelegenheidsstempels in langebalk-uitvoering. Deze stempels waren bestemd voor tijdelijke bijpostkantoren die ingericht werden bij tentoonstellingen en manifestaties (afb. 13).

Tot zover de langebalkstempels; in een volgende aflevering komen de kortebalkstempels aan de beurt.

Jacques Spijkerman

Noten

1. In Spoor en Post wordt een puntenstelsel gebruikt voor de waardering van treinstempels, waaronder de treinblokstempels. Nederlandse langebalkstempels(...) geeft catalogusprijzen van langebalkstempels in guldens. Zie de literatuurlijst hieronder.
2. Inventarisatie Poststempels meldt enkele van deze stempels. Of ze ooit echt gebruikt zijn, is mij niet bekend.

Literatuur

- O.M.Vellinga, *De poststempels van Nederland 1676-1915*. Herdruk NBFV, 1980.
- *Spoor en Post* in Nederland. Uitgave Nederlands Spoorwegmuseum, Utrecht 1979.
- A. Van de Ven en W.M. Wassenaar, *Nederlandse langebalkstempels - hun zeldzaamheid en nog veel meer*. Eremos Rijnwoude, 1997.
- Peter Rozema, Fons Simons en Jan Vos, *Gearceerde Typenraderstempels Nederland (1904-1907)*. In: Henk Hospers (red.), *Philatelistenclub 'Rotterdam' 100 jaar*. Rotterdam 2005.
- Cees Janssen, *Inventarisatie Poststempels*. Zie hiervoor de website van de Nederlandse Academie voor Filatelie:
<http://poststempels.nedacademievoorfilatelie.nl>. Afbeeldingen 5 en 12 zijn overgenomen van deze website.

Afbeelding 13: Op het terrein van de Eerste Nederlandsche Tentoonstelling op Scheepvaartgebied (E.N.T. O.S.) in Amsterdam stond in 1913 een tijdelijk bijkantoor. Op deze kaart ziet u een afdruk van het speciale langebalkstempel AMSTERDAM E.N.T.O.S. De postzegel met perfin 'K' is vermoedelijk samen met de kaart gekocht in een kiosk op het terrein. Postkantoor Leeuwarden plaatste langebalkstempel nummer 3 als aankomststempel.

Een bescheiden jubileum

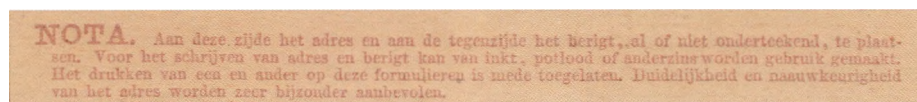
Er is tot nu toe weinig aandacht aan besteed, maar op 1 januari 2021 was het 150 jaar geleden dat in Nederland de briefkaart werd geïntroduceerd, een kaart met zegelbeeld wapen, 2½ cent lila (afb. 1). Oostenrijk-Hongarije, Württemberg, Groot-Brittannië en Zwitserland waren enkele jaren eerder, maar Nederland hoorde toch bij de eerste landen ter wereld waar de postrijen een voorgefrankeerde kaart verkochten die klaar was voor gebruik. 1) Buurland België ging gelijk op met Nederland: ook daar was 1 januari 1871 de geboortedag van de briefkaart (afb. 2).

Is een 150-jarig jubileum reden voor een feestje? Blijkbaar niet. Bij het honderd- of hondervijfentwintigjarige bestaan van hun nationale briefkaart brachten verschillende landen een jubileumkaart uit, maar vijftwintig jaar nam alleen Oostenrijk nog de moeite (afb. 3). De briefkaart speelt ook geen rol meer in het postale verkeer - wanneer hebt u er voor het laatst een verstuurd of ontvangen?

Toch is dit postwaardestuk in de loop van de tijd een enorm succes geweest. Vanaf het begin werden er in Neder-

Afbeelding 1: Deze briefkaart werd op de dag van uitgifte, zondag 1 januari 1871, verstuurd van Rotterdam naar Haarlem en werd nog dezelfde dag bezorgd.

Afbeelding 4: Achter het kopje NOTA stond de gebruiksaanwijzing voor de briefkaart.

Afbeelding 2: Een exemplaar van de eerst Belgische briefkaart, in 1871 verstuurd binnen Gent. Het tarief van 5 centimes was geldig binnen een postkanten; voor verzending buiten het kanton moest men een postzegel van 5 centimes bijplakken.

land miljoenen exemplaren per jaar verkocht en gebruikt. De briefkaart was gemakkelijk en goedkoop en heel geschikt voor het versturen van korte berichten. Het enige bezwaar was een kwestie van privacy: de postbode, de huisgenoten en het personeel konden zonder moeite de boodschap op de achterkant van een briefkaart lezen. Wat trok de brave Nederlandse gebruikers dan toch over de streep? De prijs! Het versturen van een briefkaart was met 216 cent de helft goedkoper dan het versturen van een brief voor 5 cent; een beter argument had de Nederlander niet nodig. Om het publiek bekend te maken met het gewenste gebruik, was op de voorzijde van de briefkaart een uitgebreide gebruiksaanwijzing afgedrukt: voorop diende men alleen de adressering te schrijven, de achterkant was bedoeld voor de boodschap. (afb. 4).

Afbeelding 3: Jubileumbriefkaarten uit Oostenrijk (1869-1969), Hongarije (1869-1969), Groot-Brittannië (1870-1970), Zwitserland (1870-1970), Duitsland (1870-1995), Nederland (1871-1971), België (1871-1971) en weer Oostenrijk (1869-2019).

Afbeelding 5: Briefkaartformulier I was identiek aan de briefkaart, maar zonder zegelbeeld.

Afbeelding 6: Dit briefkaartformulier werd in 1872 verstuurd van Zwolle naar Frankfurt am Main. Het brieftarief werd voldaan met een postzegel van 10 cent.

Afbeelding 7: Een briefkaartformulier zonder opgeplakte postzegel, in 1872 verstuurd binnen Dordrecht. De postbode is blijkbaar niets opgevallen.

Afbeelding 8: Briefkaartformulier II, met bruine drukkleur.

De briefkaart was bestemd voor binnenlands gebruik. Voor 2½ cent kon je de kaart naar je buurman sturen, maar ook naar de andere kant van het land. En hoe zat het met buitenlandse bestemmingen? Posttarieven waren in die tijd een kwestie van onderhandelingen tussen landen, die resulteerden in een postverdrag. Nederland had afzonderlijke postverdragen gesloten met allerlei landen, en dat resulteerde in een reeks van verschillende tarieven voor post naar verschillende landen. Briefkaarten werden in die verdragen nog niet genoemd, dat kwam pas in 1875, na de oprichting van de Wereldpostunie (UPU). 2)

Nederlandse briefkaarten mochten wel verstuurd worden naar het buitenland, maar ze dienden dan gefrankeerd te worden als brief. En omdat er niet één buitenlands brieftarief bestond, brachten de Nederlandse postkasten op 1 januari 1871 ook een briefkaartformulier uit, zonder ingedrukt zegelbeeld, waarop men naar behoefte postzegels kon plakken. Verzamelaars

noemen dit 'Briefkaartformulier I' (afb. 5 en 6).

Het briefkaartformulier bleek zoveel op de echte briefkaart te lijken, dat exemplaren zonder opgeplakte zegels door de post niet altijd opgemerkt werden (afb. 7). Daarom werd in februari 1874 een nieuw formulier vervaardigd, gebaseerd op een nieuwe briefkaart, maar met bedrukking in bruin, waarmee briefkaartformulier II ontstond (afb. 8). De resterende oude formulieren werden alsnog van een zegelbeeld van 2½ cent voorzien (afb. 9).

Het is opmerkelijk hoeveel er in de eerst vijf jaar van zijn bestaan met de Nederlandse briefkaart gebeurd is. In april 1872 verscheen bijvoorbeeld al de eerste zogenoemde 'briefkaart met betaald antwoord': twee samenhangende briefkaarten, waarvan de eerste door de afzender voorzien werd van adres en boodschap en de tweede door de ontvanger gebruikt kon worden voor een antwoord. Gebruikte exem-

plaren zijn meestal van elkaar gescheiden (afb. 10). De vormgeving van die kaarten viel blijkbaar in de smaak, want in juni van datzelfde jaar werd een standaard-briefkaart in dezelfde vormgeving uitgebracht (afb. 11). In 1873 en 1876 zou deze kaart herdrukt worden.

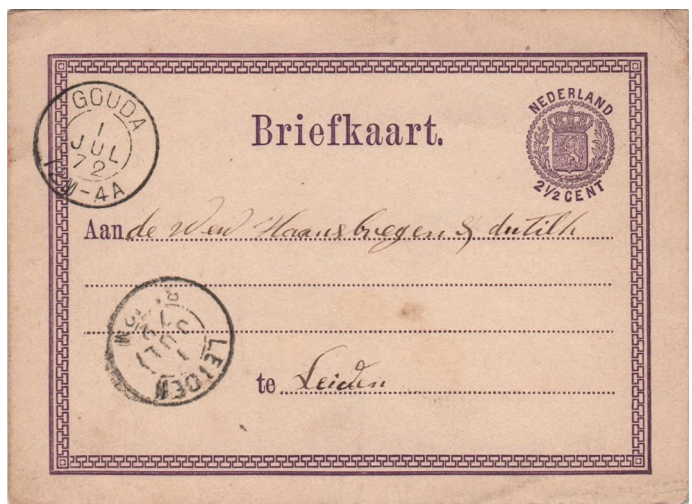
In 1873 werd voor de eerste keer een briefkaart uitgebracht die speciaal bedoeld was voor buitenlandse bestemmingen, in eerste instantie alleen België, omdat voor correspondentie met dat land een speciaal briefkaarttarief van 5 cent was afgesproken (afb. 12) in dezelfde uitvoering verscheen ook een briefkaart met betaald antwoord. Nadat de inmiddels opgerichte Wereldpostunie internationale regels voor briefkaarten had opgesteld, werd het Nederlandse briefkaarttarief voor alle landen gestandaardiseerd naar 5 cent. De kaart van 5 cent werd enkele malen licht gewijzigd herdrukt en omdat er geen briefkaartformulieren meer nodig waren, werden de

Afbeelding 10: Briefkaart met betaald antwoord. Verzamelaars noemen de kaart links de 'vraagkaart' en de kaart rechts de 'antwoordkaart'.

Afbeelding 9: De briefkaartformulieren met later ingedrukt zegelbeeld zijn te herkennen aan het kleurverschil tussen de oorspronkelijke bedrukking (lila) en het zegelbeeld (violet). Dit exemplaar werd in december 1873 verstuurd van Rotterdam naar Amsterdam.

Afbeelding 11: Standaardbriefkaart in nieuwe vormgeving, op 1 juli 1872 verstuurd van Gouda naar Leiden.

Afbeelding 12: De eerste buitenlandkaart, in januari 1875 verstuurd van Waalwijk naar Aalst (Alost) in België.

Afbeelding 13: Briefkaartformulier II voorzien van zegelindruk 5 cent blauw, in augustus 1876 verstuurd van Rotterdam naar Ludwigschafen (Duitsland).

kaartformulier II in 1876 ook van het blauwe zegelbeeld van 5 cent voorzien (afb. 13).

De Geuzendam-catalogus 3) onderscheid twaalf verschillende Nederlandse briefkaarten in de korte periode 1871-1876, plus de twee briefkaartformulieren. Voor de jaren daarna komen er nog een kleine 400 catalogusnummers bij. De laatste verschenen briefkaart dateert uit 2010 en is nog steeds te koop (afb. 14 op voorkant).

Voor wie alles wil weten over de Nederlandse briefkaart en zijn tegenhangers over de gehele wereld, is in 2020 een fantastische tweedelige studie verschenen: *The Postal Card Worldwide 1869-1974*, door James Peter Gough. 4) De periode 1869-1974 loopt van het verschijnen van de allereerste brief-

kaart tot aan het moment dat de UPU de briefkaart als aparte internationale postklasse afschafte. Een geweldig - maar peperduur - filatelistisch cadeau bij een bescheiden jubileum.

Jacques Spijkerman

Noten

1. We hebben het hier alleen over kaarten met een *ingedrukt* zegelbeeld. In sommige landen werden al eerder briefkaarten verkocht met een opgeplakte postzegel.
2. De UPU of Wereldpostunie (aankankelijk: de Algemene Postunie) is in 1874 opgericht om het internationale postverkeer te standaardiseren en te stroomlijnen. Tegenwoordig is de UPU een agentschap van de Verenigde Naties.
3. Geuzendam's Catalogus van de Postwaardestukken van Nederland en Overzeese Rijksdelen, 8e editie (2008).
4. Gough, James Peter: *The Postal History of the Universal Postal Union: The Postal Card Worldwide 1869 to 1974*, Royal Philatelic Society London, 2020.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Indien onbestelbaar retour: Tolhuis 35-17, 6537 NN Nijmegen

PARTNER IN
THE GLOBAL
PHILATELIC NETWORK

CORINPHILA

POSTZEGELS, MUNTEN EN PRENTBRIEFKAARTEN

VEILING 248-249

8-11 APRIL 2021

INCL. POSTGESCHIEDENIS RUSSISCHE BURGEROORLOG IN SIBERIË 1918-1924 –
DE COLLECTIE DICK SCHEPER

CORINPHILA VEILINGEN BV

AMSTELVEEN - NEDERLAND

INFO@CORINPHILA.NL

TEL. +31 - 20 - 624 97 40

WWW.CORINPHILA.NL

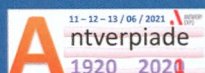
CORINPHILA AUKTIONEN AG

ZÜRICH - ZWITSERLAND

WWW.CORINPHILA.CH

Hooftponsor

EN VERDER

- Mooi aanbod Nederland, incl. uitgebreid 1852 met rariteiten
- Geïllustreerde postwaardestukken Nederland
- Japanse bezetting en Interimperiode
- Originele landenverzamelingen
- Afdeling prentbriefkaarten
- Divers aanbod munten, penningen en bankbiljetten

VRAAG VRIJBLIJVEND ONZE CATALOGUS AAN!

www.corinphila.nl · info@corinphila.nl · +31 20 6249740